

УДК 811.161

Ф. С. Бацевич,

д-р філол. наук, проф.,

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
завідувач кафедри загального мовознавства*

МОДУС, МОДАЛЬНІСТЬ І ТИПОЛОГІЯ ОДИВНЕНИХ ХУДОЖНІХ ТЕКСТІВ

Автор поділяє думку вчених щодо текстотвірної природи категорій модусу і модальності. Обґрунтовується підхід, згідно з яким текстові модуси і модальності сприяють формуванню текстотипів, розмежуванню «узуальних» і одивнених художніх текстів. У межах останніх різні типи модальностей виформовують одивнені фрагменти.

Ключові слова: текст, текстотип, текстове одивнення, модус, модальність, типи модусів, типи модальностей.

Сучасний функціонально-комунікативний, когнітивно і прагматично зорієнтований підхід до аналізу явищ мови актуалізував дослідження низки достатньо традиційних мовних категорій під загальним радикалом виконуваних ними тексто-дискурсивних функцій. Серед таких категорій в останній час особливої ваги набрали категорії модусу і модальності.

Достатньо традиційно, слідом за Ш. Баллі, модус розглядається як категорія, пов'язана з формуванням (породженням) і сприйняттям (інтерпретацією) суб'єктивного смислу речень, як поняття, нерозривно синтезоване з диктумним змістом комунікативної одиниці. Це категорія глибокої антропоцентричності, суб'єктності й суб'єктивності живої природної мови. У пізніших працях кінця ХХ – початку ХХІ ст. все частіше категорія модусу пов'язується зі способами сприйняття, осмислення і представлення світу в текстах (дискурсах). Зокрема, Н. Д. Арутюнова виділяє перцептивний (сенсорний), ментальний (когнітивний, епістемічний), емотивний і волитивний модуси мови [1, с. 106]. Перспективною вважаємо концепцію модусу сучасної української дослідниці Оксани Ніки, яка його розуміє як «дискурсивну категорію, що фіксує в тексті результат пізнавального процесу мовця, спрямованого на ту чи іншу ситуацію, що стала об'єктом авторської референції, рефлексії та аксіології» [9, с. 19]. Інакше кажучи, категорія модусу в останній час сприймається як ментально-прагматична, глибоко антропоцентрична.

Незважаючи на те, що питання щодо співвідношення модусу і модальності залишається відкритим, все частіше висловлюється думка про ієрархічні зв'язки між цими антропними категоріями: модальність розглядається як підпорядкована модусу, його складник [9, с. 16]. Модуси сприйняття, осмислення і зображення реалізуються в низці («віялі») модальностей; кожному модусу відповідає свій набір модальностей. У такому аспекті модус постає як «метакатегорія, що центрує різні модальні категорії, об'єднані за ознакою суб'єктивності» [9, с. 20].

Розуміння модусу як когнітивно-прагматичної категорії породження, представлення і, відповідно, сприйняття (інтерпретації) текстових (дискурсивних) світів, як ментально-оцінних установок адресанта й адресата дозволяє типологізувати як тексти, що належать до різних стилів, жанрів, напрямів, традицій тощо, так і тексти одного жанру, напряму, традиції і навіть тематики (наприклад, полемічної літератури XVII ст. [9]). Схоже можна сказати також про категорію модальності, яка в останній час значно розширила об'єм і сфери свого застосування і пов'язується з різними перцептивними і ментально-ціннісними установками адресанта і адресата тексту (дискурсу) (див., напр. про такий підхід у: [2; 3, 6] та ін.). Так, А.Г.Баранов зазначає, що «в процесі життєдіяльності людина включається в різноманітні нормативно-оцінні системи – фрагменти суспільної практики і випрацьовує на мотиваційній основі оцінні таксономії, які пронизують індивідуально-когнітивну систему на всіх її рівнях і служать когнітивним базисом модальностей» [3, с. 100]. На конкретному текстово-дискурсивному матеріалі дослідники переконливо показують, що є всі підстави розуміти модальність як категорію, «що виражає спосіб (установку) ментально-чуттєвого відображення дійсності» [6, с. 137]. Як зазначає А.П.Бабушкін, «різні види модальностей видозмінюють картину світу, викликаючи її девіації стосовно стандартного стану» [2, с. 16]. Досліджуваний матеріал одивнених текстів дозволяє цю категорію розуміти навіть ширше: як спосіб ментально-духовно-перцептивного відображення і сприйняття всього, що оточує людину, входить в її сферу осмислення й текстотворення. Інакше кажучи, модальність у низці випадків можна витлумачувати як **категорію способу смислопородження і смислосприйняття**.

У випадках саме такого підходу до категорії модальності в іншому світлі постає низка мовних, мовленнєвих і комунікативних чинників, наприклад, традиційна метафора, яку під когнітивно-прагматичним кутом зору можна розглядати як особливий вияв модальності [6, с. 135-136]; різними типами модальності охоплюються поняття зв'язності, цілісності, змістової організації тощо текстів. Зокрема, В.Бріцин і В.Мозгунов говорять про «модальну пресуппозицію» [6, с. 135-136], модальність «чуттєвого сприйняття», «віри», переконання, припущення тощо [6, с. 135]. У цілому сприймаючи розуміння цієї категорії як такої, що пов'язана з когнітивно-прагматичними аспектами текстопородження і текстосприйняття, все ж вважаємо, що в подібних випадках варто говорити не стільки про модальнісні, скільки про модусні форми втілення текстового змісту, формування «текстової історії», які, своєю чергою, породжують низку модальностей, що виконують різні когнітивно-прагматичні функції як в аспекті текстотворення, так і в аспекті текстосприйняття.

Мета пропонованої статті подвійна: з одного боку це спроба доведення тези, згідно з якою категорії модусу і модальності можуть у низці випадків слугувати критеріями розрізнення типів і підтипів художніх текстів, зокрема, текстів «зузальних» і «одивнених», а з іншого – можливості диференціювати в межах останніх підтипи вияву одивнення змісту тексту, так званої «текстової історії».

На початку розглянемо два фрагменти різних текстів:

- (1) Німим отверзуться уста;
Прорветься слово, як вода.
І дебрь-пустиня неполита,
Зцілющою водою змита,
Прокинеться ... [12, с. 137].

(2) Открыв полные глаза
сидела круглая коза
её суставы костяные
висели дудками в темноте
рога сердечком завитые
пером стояли на плите ...⁷ [10, с. 67].

Розглядаючи наведені поетичні текстові фрагменти, можемо говорити про те, що вони відрізняються своїм сприйняттям: перший, попри те, що його зміст абсолютно онтологічно неіконічний стосовно так званого «реального» світу, сприймається як «нормальний», «узуальний», високопоетичний, тобто такий, що повною мірою відповідає усталеним канонам високої філософської поезії, а другий, навіть попри більшу міру іконічності стосовно «реального» світу (зображена коза, яка сидить на плиті), – як такий, що належить іншій художній традиції – традиції текстового одивнення (у даному випадку абсурдизму). Якихось експліцитних, спеціально «експлуатованих», мовно-комунікативних сигналів різної стилістичної, жанрової тощо приналежності цитованих фрагментів, фактично, немає; ці сигнали імпліцитні, їх природа художньо-естетична і закорінена в різних когнітивно-прагматичних, оцінних за своєю природою, модальностях сприйняття поезії. Це зайвий раз підкреслює справедливість думки про те, що типи модальностей «жорстко не закріплені за певними мовними формами» [3, с. 104].

Модальнісні чинники подібного типу, як такі, що здатні впливати на деформацію і деструкцію творення мовної картини світу в її взаємозв'язках з «реальною», «актуальною» лежать в основі сприйняття як одивненої, нетипової, «неправильної» форми текстотипу. Так, наприклад, у малій прозі Д.Хармса спостерігається явище, яке отримало назву «смерті сюжету». Як відомо, найважливіша риса класичної моделі побудови сюжету – його діалогічність, тобто наявність протилежних «модусів», які можна умовно охарактеризувати як «позитивний» і «негативний» (наприклад, перемога добра над злом чи навпаки). Д. Хармс у деяких творах повністю ігнорує сам принцип подібного діалогізму, в результаті чого сюжет втрачає властивості дискретності; в його структурі відсутні звичні для сприйняття згадані модуси протиставлення. Як зазначають російські дослідники Т. В. Цвігун і А. Н. Черняков, «твори Д. Хармса будуються на напруженні, конфлікті між сприйняттям читача, який інерційно інтерпретує текст в його модусній подвійності, та реальній пресупозиції самого тексту, байдужого до можливої категоризації модусів» [11]. Для прикладу розглянемо текст оповідання «Синфонія 2». Він побудований, якщо можна так сказати, на експлуатації прийому нанизування «безмодусних» блоків інформації про різні потенційні дійові особи, котрі в підсумку не стають героями текстової історії:

Антон Михайлович плюнул, сказал «эх», опять плюнул, опять сказал «эх», опять плюнул, опять сказал «эх» и ушел. И Бог с ним. Расскажу лучше про Илью Павловича.

Илья Павлович родился в 1893 году в Константинополе. Еще маленьким мальчиком его перевезли в Петербург, и тут он окончил немецкую школу на Кирочной улице, потом еще что-то делал, а в начале революции эмигрировал за границу. Ну и Бог с ним. Я лучше расскажу про Анну Игнатьевну.

⁷ В усіх випадках цитування відтворюється специфіка авторської орфографії і пунктуації.

Но про Анну Игнатьевну рассказывать не так то просто. Во-первых, я о ней ничего не знаю, а во-вторых, я сейчас упал со стула и забыл, о чем собирался рассказать <...> [10, с.216].

В розглянутому «оповіданні» спостерігаємо явище порушення «статусу достовірності текстотипу» [3, с. 103]; схожі до цього прийоми ґрунтуються на використанні категорій модусу й модальності.

Згадані аксіологічно-деонтичні вияви модальності можна визначити як «високе», «узуальне», «традиційне» VS «одивнене» («абсурдне»), «неузуальне», «авангардистське», навіть «епатажне». Інакше кажучи, варто ставити питання щодо текстотвірної, жанроформуванняльної природи категорії модальності або й ширше – стилетвірної функції загальномовних категорій модусу й модальності. Насправді, окрім багатьох категорійних ознак функціональних стилів, яким присвячена значна наукова література, не останнє місце в їхній диференціації посідає категорія модусу. Так, художньо-белетристичний функціональний стиль в своїй основі зображальний, візуальний, слуховий, заґрунтований на оцінно-естетичних критеріях сприйняття; в основі офіційно-ділового стилю лежить деонтичний нормотвірний модус; релігійний спирається на модус віри, науковий – на епістемічний модус, щоденниковий – модус пам'яті тощо.

Виникає логічне запитання щодо можливості використання категорій модусу й модальності з метою створення поки що відсутньої в сучасній лінгвістиці обґрунтованої типології одивнених текстів.

Під „одивненими” художніми текстами розуміємо тексти, формальна організація яких порушує узуальні жанрові канони літературного твору, а змістове наповнення не відповідає онтологічним засадам існування „реального” світу, соціальним чинникам функціонування суспільства, поведінці його членів, законам мислення, мовлення, комунікації і т. ін. (детальніше про природу, сутність і витоки цього поняття див: [4; 5]. Це, перш за все тексти абсурдні, невротичні й психотичні (зокрема, шизофренічні), парадоксальні, паралогічні, тавтологічні, оксюморонні, асемантичні (нонсенсні), створені у змінених станах свідомості; до них зараховують низку текстів фольклорного характеру (наприклад небилиці), деякі жанри дитячої літератури та інші типи текстів (дискурсів), а також їх складники – мовленнєві акти і мовленнєві жанри.

Розглянемо фрагменти кількох текстів з метою порівняння чинників, які лежать в основі одивнення їх змістового наповнення:

(1) На столі між класних журналів бовваніла синьо-фіолетова школярська чорнильниця, цяцькована вухастим зайчиком. І я, знаючи давню звичку нашого директора перевтілюватися в чорнильницю, коли хотів, аби його не турбували (перевтілювався він так мистецьки, що завуч, який сидів в одному з директором кабінеті, часом вмокав в ту чорнильницю ручку), пильно подивився на мальованого зайчика та голосно проказав.

– Семене Семеновичу, даруйте, але я до вас у дуже невідкладній справі!

Чорнильниця бубнявіла, наче квасоля чи гарбузове зерня напровесні у мокрому рукавичку, кільчилася, росла і вже за столом сидів директор з одутлим фіолетовим обличчям, лагідними очима і родимкою на щоці [8, с. 26];

У цьому фрагменті одивнюються онтологічні константи «актуального» («реального», «цього») світу: людина трансформується в неживі об'єкти, інші сприймають ці трансформації, як щось звичне, нормальне і т. ін. Подібний тип одивнення, в якому деформуються основні константи реальності – час, простір, якісні й кількісні диспозиційні ознаки об'єктів світу тощо, – можна назвати **онтологічним одивненням**. В його основі

лежить модус сприйняття світу; цей тип одивнення можна також розуміти як вияв деонтичної модальності, відхилення від норми існуючих констант світу, який ми називаємо «реальним» (див. схоже розуміння в: [2, с. 16-19]). При цьому структурні аспекти мовного коду формально не деформовані. У низці наших праць цей тип одивнення отримав назву **онтологічного абсурду** (див., напр.: [4]).

(2) ... обратите внимание на то, что за спиной Николая Ивановича нет ничего. Не то, чтобы там не стоял шкаф, или комод, или вообще что ни будь такое, а совсем ничего нет, даже воздуха нет. Хотите верьте, хотите не верьте, но за спиной Николай <Ивановича> нет даже безвоздушного пространства, или, как говорится, мирового эфира. Откровенно говоря, ничего нет [10, с. 93-94].

У даному випадку об'єктом одивненого зображення став процес сприйняття (перцепції) світу. За низкою ознак це так званий **перцептивний абсурд**, достатньо близький за своєю сутністю до абсурду онтологічного, оскільки пов'язаний із сприйняттям того, що оточує людину в текстовому світі, однак має свої особливості (див. детальніше: 5]). У розглянутому фрагменті тексту мовний код також формально не порушений, тобто сприйняття його як одивненого ґрунтується на когнітивно-прагматичних засадах деонтичної модальності «нормативності» / «не нормативності» сприйняття світу.

(3) [В п'єсі Д.Хармса «Єлизавета Бам» слідчі Іван Іванович і Петро Миколайович прийшли арештувати Єлизавету Бам, оскільки її підозрюють у вбивстві. Вона ж пропонує їм зіграти в дитячу гру «латки» (рос. пятнашки). Слідчі погоджуються]:

Петр Николаевич (хлопаєт Івана Івановича) Ты пятнашка!

Елизавета Бам. Иван Иванович, бегите сюда!

Иван Иванович. Ха-ха-ха, у меня ног нет!

Петр Николаевич. А ты на четверинках!

Елизавета Бам. Кто пятнашка?

Иван Иванович. Я, ха-ха-ха, в штанах! [10, с. 487-488].

Одивненість цитованого фрагмента полягає у невідповідності трагічної ситуації необхідності арешту й смерті головної героїні й поведінки дорослих учасників сценічної дії. Це свідоме порушення автором деонтичних норм соціальної поведінки дорослих людей, які повинні виконати покладений на них офіційний обов'язок; можна говорити про «експлуатацію» модусу соціальної поведінки людей з метою досягнення трагікомічного художнього ефекту, формування відповідних комунікативних смислів одивненого характеру. Це так званий **поведінковий абсурд**. Мовні норми при цьому, як і в попередніх випадках, фактично, не порушуються.

(4) [Мислення річної (!) дитини Петрика Петрова із п'єси О.Введенського «Ялинка у Іванових»]:

Я умею говорить мыслями. Я умею плакать. Я умею смеяться. Чего ты хочешь? [7, с. 241];

Один я буду сидеть на руках у всех гостей по очереди с видом важным и глупым, будто бы ничего не понимая. Я и невидимый Бог [7, с. 241];

Я самый младший – я просыпаюсь раньше всех. Как сейчас помню два года тому назад я еще ничего не помнил. Я слышу собака произносит речь в стихах. Она так тихо плачет [7, с. 254].

У наведених фрагментах п'єси, як і в попередніх випадках, деформації й деструкції мовного коду відсутні; спостерігаємо вживання недиспозиційних предикатів мислення, мовлення, пам'яті стосовно малої дитини, яка за своїм віком не може так мислити, говорити, згадувати. Інакше кажучи, експлуатуються прийоми створення

невідповідності актуалізованих деонтичних модусних аспектів когнітивних процесів (пам'яті й мовлення). Можна говорити про **ментальний абсурд** у тексті.

(5) Приклад із драматичних мініатюри Д.Хармса «Комедія міста Петербурга. Частина II»:

Николай II. Здрасьте. Как на улице тепло или холодно?

Комсомолец Вертунов. Тепло Ваше Величество.

Николай II. А я под стол плеваться умею!

Комсомолец Вертунов. Очень интересно Ваше Величество.

Николай II. Хочешь покажу?

Комсомолец Вертунов. Ну покажи!

Николай II. Тьфу!

Комсомолец Вертунов. Вот это здорово! [10, с. 421];

Потенційний читач цього тексту (або глядач вистави), спираючись на свої знання, почерпнуті з історії або ж знайомства з класичною художньою літературою, засвоєні правила комунікації між особою такого соціального статусу як цар і представник «простого» народу, тобто на деонтичні модальні характеристики «нормальної», «правильної», неконфліктної комунікації, розуміє, що перед ним умисне порушення цих норм, правил, максимум тощо з метою створення одивнених комунікативних смислів гумористично-сатиричного, в цілому абсурдного, характеру. Це приклад так званого **комунікативного абсурду**, який у багатьох своїх виявах також спирається на деонтичні й аксіологічні за своєю природою категорії «норма VS не норма» в комунікації

(6) Приклади деформацій і деструкцій мовного коду із творів Д.Хармса:

Соединение

Дом с клювом

Дитя с татариним

Корабельщик в керосине

Тарелка без волос

Ворона между сквозных чисел

Шуба с треском по имени Фофа

Каля в безвыходном положении

Румын из рукомойника

Ангел ершов.

Побег

Петух бежал из воды

Гвоздь бежал из парафина.

кнутик пригнал из графина

меч бежал из таракана.

Опыт ехал из-под стакана.

Астроном бежал из ваты

ключ лежал продолговатый <...> [10, с. 235-236].

Наведені фрагменти тексту відрізняються від попередніх, оскільки в їх основі лежать механізми глибокої деформації, (місцями деструкції), одиниць і категорій мовного коду і, відповідно, природа їх одивнення інша (див., напр.: [4; 5]).

Отже, в низці випадків механізми одивнення ґрунтуються на девіаціях і деструкціях мовного коду, а також на порушеннях модусно-модальних чинників текстотворення і текстосприйняття. Ці порушення стосуються всіх виявів модусно-модальних чинників, перш за все міжособистісних, суб'єктивної установки та референційних. Від модусу і

модальності залежить низка текстових аспектів, зокрема, їх змістова реалізація в багатьох її виявах, приналежність до конкретних жанрів, піджанрова типологія і т. ін. Як засвідчують спостереження, співвідношення між модусом і модальністю (модус розгортається у низку модальностей) може реалізовуватися по-різному у випадках породження різних типів тексту (дискурсу), а схема їх ієрархічної залежності – лише одна з можливих. Приклади аналізу конкретних виявів одивнених текстів засвідчує, що можливі варіанти, коли конкретна модальність стає найважливішим чинником породження і сприйняття типу тексту, і уже в межах цього типу реалізуються провідні модуси його втілення, які, своєю чергою, «обрастають» конкретнішими типами модальностей. Інакше кажучи, процеси текстотворення і текстосприйняття, спираючись на когнітивно-прагматичні категорії модусу і модальності, можуть їх варіювати, модифікувати і в результаті цих процесів виформовуються різноманітні за змістовим наповненням класи текстотипів, зокрема одивнених.

Дослідження категорій модусу і модальності в аспекті текстотворення і текстосприйняття відкриває перед дослідниками нові перспективи розуміння природи тексту. Виявлення і обґрунтування достатньої кількості модальностей в межах відповідних модусів, які поряд з іншими лінгвальними і позалінгвальними чинниками створюють і диференціюють типи текстів, – важливий крок до опису різних текстотипів у когнітивно-прагматичному аспекті. Модуси і модальності беруть активну участь у творенні маладосліжених у сучасній літературі текстів одивненого змісту і форми.

Література

1. *Арутюнова Н. Д.* Типы языковых значений; Оценка. Событие. Факт. [монографія] / Н. Д. Арутюнова. – М. : Наука, 1988. – 341 с.
2. *Бабушкин А. П.* «Возможные миры» в семантическом пространстве языка [монографія] / А. П. Бабушкин. – Воронеж : Воронежский государственный университет, 2001. – 86 с.
3. *Баранов А. Г.* Функционально-прагматическая концепция текста [монографія] / А. Г. Баранов. – Ростов н/Д : изд-во Ростов н/Д. ун-та, 1993. – 182 с.
4. *Бацевич Ф. С.* Лингвистический анализ абсурдного художественного текста: аспекты, возможности, перспективы / Ф. С. Бацевич // Язык и метод. Русский язык в лингвистических исследованиях XXI века / Редакторы: Дорота Шумска, Кшиштоф Озга. – Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2016. – S. 289-297.
5. *Бацевич Ф. С.* Абсурдистські художні тексти: спроба типології / Ф. С. Бацевич // Мовознавство. – 2016. – № 1. – С. 3-10.
6. *Бріцин В. М., Мозгунов В. В.* Когнітивні аспекти теорії модальності (на матеріалі східнослов'янського художнього дискурсу) / В. М. Бріцин, В. В. Мозговий // Мовознавство. – 2013. – № 2-3. – С. 128-148.
7. *Введенский А. Всё* / А. Введенский. – М. : ОГИ, 2011. – 736 с.
8. *Дрозд В. Ирій* // В. Дрозд. Ирій: Повісті, оповідання. – Харків : Фоліо, 2008. – С. 3-132.
9. *Ніка О. І.* Модус у староукраїнській літературній мові другої половини XVI – першої половини XVII ст. [монографія] / О. І. Ніка. – Київ : КНУ ім. Т. Г. Шевченка, 2009. – 444 с.
10. *Хармс Д.* Собрание сочинений в трех томах. Том первый. Авиация превращений / Д. Хармс. – СПб.: Азбука, 2011. – 672 с.

11. Цвигун Т.В., Черняков А.Н. «Смерть сюжета» в поэтике Д.Хармса. [Электронный ресурс] / Т.Цвигун, А.Черняков. – Режим доступа к ресурсу: http://avangard.narod.ru/beitraege/ra/cc_harms.htm

12. Шевченко Т. Исаия. Глава 35 (Подражание) // Т.Шевченко. Твори в п'яти томах. Т. 2. Поетичні твори (1847-1861). – К. : Дніпро, 1984. – С. 216-217.

References

1. Arutyunova, N. D. (1988), *Types of Language Meanings* [Типы языковых значений. Оценки. События. Факты.], Nauka, Moscow, 341 p.

2. Babushkin, A. P. (2001), «Possible Worlds» in the Semantic Spase of the Language [«Vozmozhnyye miry» v semanticheskom prostranstve yazyka], Voronezh State University, Voronezh, 86 p.

3. Baranov, A. G. (1993), *Functional-Pragmatic Conception of a Text* [Функционально-прагматическая концепция текста], Rostov University Publishing House, Rostov-na-Donu, 182 p.

4. Batsevich, F. S. (2016), *Linguistic Analysis of an Absurd Artistic Text: Aspects, Possibilities, Perspectives* [Lingvisticheskiy analiz absurdnogo khudozhestvennogo teksta: aspekty. vozmozhnosti. Perspektivy], Yazyk i metod. Russkiy yazyk v lingvisticheskikh issledovaniyakh XXI veka, Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, pp. 289-297.

5. Batsevych, F. S. (2016), *Absurd Artistic Texts: an Attempt of Typology* [Absurdistski khudozhni teksti: sprobа tipologii], Movoznavstvo, Kiiiv, No.1, pp. 3-10.

6. Britsin, V. M. Mozgoviy, V. V. (2013), *Cognitive Aspects of the Theory of Modality (on the material of West Slavonic Artistic Discourse* [Kognitivni aspekti teorii modalnosti (na materiali skhidnoslov'yanskogo khudozhnogo diskursu)], Movoznavstvo, Kiiiv, No. 2-3, pp. 128-148.

7. Vvedenskiy, A. (2011), *All [Vse]*, OGI, Moscow, 736 p.

8. Drozd, V. (2008), *South [Iriy]*, Folio, Kharkiv, pp. 132.

9. Nika, O. I. (2009), *Modus in Old Ukrainian Literary Language of the second half of the XVIth – the first half of the XVIIth centuries* [Modus u staroukraïnskiy literaturniy movi drugoi polovini XVI – pershoi polovini XVII st.], KNU, Kiiiv, 444 p.

10. Kharms, D. (2011), *Complete Works in Three Volumes. Aviation of Transformations* [Sobraniye sochineniy v trekh tomakh. Aviatsiya prevrashcheniy], Azbuka, StPeterburg, Vol. 1, 672 p.

11. Tsvigun, T.V., Chernyakov A.N. «Plot Death» in D. Kharms' Poetics [«Smert syuzheta» v poetike D. Kharmsa], <http://avangard.narod.ru/beitraege/ra/ccxarms.htm>.

12. Shevchenko, T. (1984), *Isaiah, Chapter 35 (Imitation)* [«Isaiya», Glava 35 (Podrazhanie) // T.Shevchenko. Tвори v p'yati tomakh. T.2. Poyetichni tvori (1847-1861)], Dnipro, Kiiiv, pp. 216-217.

Ф. С. Бацевич,

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
кафедра общего языкознания*

МОДУС, МОДАЛЬНОСТЬ И ТИПОЛОГИЯ ОСТРАННЕННЫХ ХУДОЖЕСТВЕННЫХ ТЕКСТОВ

Автор присоединяется к мнению ученых относительно текстоформирующей природы категорий модуса и модальности. Обосновывается подход, согласно которому текстовые модусы и модальности способствуют формированию текстотипов, разграничению «узуальных» и остранных художественных текстов. В пределах последних разные типы модальностей формируют остранные фрагменты.

Ключевые слова: текст, текстотип, текстовое остраннение, модус, модальность, типы модусов, типы модальностей.

F. S. Batsevych,

*Ivan Franko Lviv National University,
General Linguistics Department*

MODUS, MODALITY AND TYPOLOGY OF MARVELLED (ODYVNENI) ARTISTIC TEXTS

The introduction contains the review of the aspects of correlation of the general linguistic notions of modus and modality as textual categories. The author shares the views of a number of researchers, according to which textual moduses and modalities play an important role in the formation of text types. The purpose of the article is dual: on the one hand, it is an attempt to prove the thesis that the categories of modus and modality may in a number of cases serve the criteria of differentiating types and subtypes of artistic texts, «usual» and marvelled, in particular; on the other, within the bounds of the latter may differentiate subtypes of the expression of marvelling the text content, a so called «text history». It has been proved that modus and modality form the basis of differentiating ontological, perceptive, behavioural, mental, language and communicative types of marvelling texts and their extracts.

Key words: text, text type, text marvelling, modus, modality, types of moduses, types of modalities.

УДК 811.162.2

Т. П. Беценко,

*д-р філол. наук, проф.,
Сумський державний педагогічний університет ім. А. С. Макаренка,
професор кафедри української мови*

АНАЛІЗ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ: ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД

У статті розглянуто специфіку лінгвокультурологічного аналізу художнього (поетичного) тексту. З'ясовано зміст цього різновиду роботи з текстом, мету та завдання, подано алгоритм аналізу. Обґрунтовано складники лінгвокультурологічного